

EV EKSENLİ ÇALIŞANLARIN SORUNLARI VE TALEPLERİ NELER?ⁱ

Ev eksenli çalışma temelde kendi hesabına ve parça başı (taşeron/aracıya) çalışma olarak ikiye ayrılır. Yalnızca Türkiye’de değil, dünyada da ev eksenli çalışanların neredeyse tamamına yakını kadınlar oluşturmaktadır.

Kendi hesabına çalışmada üretimin tüm girdileri üreten kişi tarafından karşılanır ve satışın kime yapılacağı baştan belirli değildir. Satış, ürün ortaya çıktıktan sonra yapılır.

Parça başı (taşeron/aracıya) çalışma ise parça başı ödeme esasına dayalı olarak ulusal ya da uluslararası firmalar için yapılan üretimdir. Parça başı çalışma yalnızca tekstil sektöründe değil, otomotiv, elektronik ve oyuncak gibi sektörlerde de söz konusudur.

Bu iki temel çalışma biçimi yanında bir ara biçim olarak siparişle çalışma ise kadınların kendileri gibi diğer kadınlarla birlikte yaptıkları parça başı işlerdir. Diğer bir ara biçim ise kadınların evlerinde değil, yine kendi muhitlerindeki bir dükkanda bir aracı için parça başı çalışmasıdır.

Bunların yanı sıra iletişim teknolojileri sayesinde görece olarak daha yüksek ücretli ve teknoloji kullananlardan evde çalışanlar da ev eksenli çalışma içinde değerlendirilmektedirler. Ancak aslen ev eksenli çalışma denildiğinde “vasıfsız” olarak görülen el emeği üretimde bulunan kadınların yaptığı işler akla gelmektedir.

Ev eksenli çalışma sosyal güvenceden ve örgütlenmeden uzakta olduğundan maliyetlerini azaltmak isteyen firmaların başvurduğu en önemli yollardan biridir. İşveren işyerinin yer kirasından, elektrik/su giderinden; işçilere sunması gereken servis, sigorta, yemek, tatil, mesai, kreş gibi temel hizmetlerden kurtulmaktadır.

Yukarıda ifade edildiği üzere ev eksenli çalışanların örgütlenmesi başlı başına bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu sorunun kaynağında yatan nedenlerden biri kadınların çoğunlukla dört duvar arasında diğer kadınlarla ilişki kuramayacak şekilde çalışıyor olmasıdır. Bir diğer neden de formal sektörlerde örgütlü sendikaların böyle atipik istihdam biçimlerine yanıt vermede yetersiz kalması ve sendikaların toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda ürettikleri politikaları hayata geçirmelerindeki eksikliklerdir.

Ev eksenli çalışanların aldıkları ücretler çok düşüktür. Yapılan işin miktarı ise çok uzun çalışma saatlerini -hatta işin bitirilmesi için yaşlıların ve çocukların da yardımını-gerektirmektedir. Kazanılan paranın azlığı, kadınların daha çok iş olarak daha fazla çalışmalarına neden olmaktadır. Bu konuda yapılan araştırmalar kadınların duruma göre günde 18 saate kadar çalıştıklarını göstermektedir. Dolayısıyla kadınlar tüm gün eve hapsolarak aldıkları siparişi yetiştirmeye çalışmaktadır. Ayrıca, annelerine yardım etmek zorunda kalan kız çocukları eğitimden yoksun kalmaktadırlar.

İşçi sağlığı ve iş güvenliğinin varlığından bahsetmek ise mümkün değildir. Birbirinden farklı alanlarda üretim yapan kadınlar birçok hastalığa ve yaralanmaya da maruz kalmaktadırlar. Örneğin, deri sektörüne üretim yaparken kullandıkları kimyasal yapıştırıcılar yüzünden felç geçiren kadınlar vardır. Dolayısıyla, kadınlar başta olmak üzere hane halkının sağlığı risk altındadır.

Ev eksenli olarak çalışan kadınların sayısı hemen hemen dünyanın her yerinde artış gösterse de, veri toplama sistemleri içinde işçi olarak kabul edilmedikleri için net bir bilgiye ulaşmak da mümkün olamamaktadır.

Öyleyse neden kadınlar ev eksenli çalışmaktadırlar?

Aile temelli sosyal politikalar ve giderek daralan hizmetler zaten hali hazırda çocuk, hasta, yaşlı bakımı kadınların sorumluluğunda gören patriyarkal algıyı pekiştirmektedir. Bu durumun yanı sıra kadınlar mesleki eğitimlere ulaşamamakta ya da ulaşabildikleri eğitimler cinsiyetçi rolleri yeniden üreten, ücretli ve güvenceli iş bulmada herhangi bir yarar sağlamayan eğitimler olmaktadır. Bir yandan, ailelerin kadınların dışarıda çalışmalarına izin vermemesi, diğer yandan neoliberal politikaların sonucu olarak artan yoksulluk kadınları ev eksenli çalışmaya itmektedir.

Ev eksenli çalışma görünür olmadığından, gereken beceri de görünmezleşmekte, bu da emeğin değersizleşmesini getirmektedir. Bu değersizleşme yalnızca işi sağlayanlar açısından değil, kadınlar tarafından da üretilen yaygın bir algıdır. Bu algının sonucu olarak, kazanılan paranın azlığı "pazar parası", "bir çeyiz parası" gibi tanımlamaların kullanılmasına neden olmaktadır.

Türkiye'de Durum

ILO'nun 177 Sayılı Sözleşmesi'nin 7'inci maddesi, ulusal yasa koyucunun işçi sağlığı ve iş güvenliği hükümlerini evde çalışma için de geçerli kılmakla yükümlü olduğunu belirtmektedir. Sözleşme ile ilgili 184 sayılı Tavsiye Kararı'nda, evde çalışanların ücretleri ile ilgili düzenlemeler 13'üncü ve 18'inci maddelerde; çalışma süresi, tatiller ve izin ile ilgili düzenlemeler 23'üncü ve 24'üncü maddelerde; sosyal güvenlik ve analığın korunması ile ilgili düzenlemeler 25'inci ve 26'ncı maddelerde; iş güvencesi 27'nci maddede; örgütlenme ve toplu pazarlık hakkı 11'inci ve 22'nci maddelerde düzenlenmiştir. Ancak, bu sözleşme Türkiye tarafından henüz imzalanmamıştır.

Dolayısıyla, var olan işçi, işyeri ve iş sözleşmesi tanımları çerçevesinde bakıldığından ev eksenli çalışmanın statüsü belirsiz kalmaktadır. Benzer bir belirsizlik ücretler konusunda da karşımıza çıkmaktadır. Ev eksenli çalışan kadınların taleplerinden biri olarak asgari ücret, işin devamlılığının olmaması nedeniyle uygulanamamakta, işveren bu konuda zorlanamamaktadır.

Yanı sıra, bu konuda gerekli önlemleri alması ve düzenleme yapması gereken Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı gibi kurumlar ev eksenli çalışan işçilerin sorunlarını hiç dikkate almamaktadır. Bakanlık'ın ev ev gezmesine bile gerek kalmadan firmaların girdileri ve çıktıları takip edilerek ev eksenli çalışmada kayıtsızlıklar önemli ölçüde tespit edilebilir. Ya da bu konuda ihbarlar üstüne ciddi bir şekilde yönelebilir. Bu tip yönelimler ev eksenli çalışmayı cazip olmaktan çıkaracaktır. Ancak, hükümetler ev eksenli çalışmaya göz yummaktadır.

Öneriler/Talepler:

- ILO 177 Sayılı Evde Çalışma Sözleşmesi imzalanmalı ve gerekli düzenlemeler yapılmalıdır.
- Ev eksenli çalışanlar işçidir ve konutlarında mal ya da hizmet üretirken işçi sağlığı ve iş güvenliği önlemlerinin alınması yetkililerce sağlanmalıdır.

- Yerel yönetimler, ev-eksenli çalışma ve bu alanda çalışan kadınların sorunlarının çözümünde, istihdam, çocuk/hasta/yaşlı bakım hizmetleri noktasında sorumluluk üstlenmeli ve bu sorumluluğu öncelikli işleri arasına almalıdır.
- Ev eksenli kadınların yaşamlarını kolaylaştıracak bakım hizmetleri ücretsiz ya da çok düşük ücretle sağlanmalıdır.
- Ev eksenli çalışan kadınlar için danışmanlık ve destek birimleri kurulmalıdır.
- İşyeri ev olduğu için, kayıtlı çalışmanın ve çalışma koşullarının Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından denetlenebilmesi için özel düzenlemeler getirilmelidir.
- Ev eksenli çalışan kadınların haklarını savunacak örgütlenmeler için gerekli destekler verilmelidir.
- Diğer kadın örgütleri ve karma örgütler ile ilişkilenmeleri sağlanmalıdır.
- Ev eksenli çalışanların işçi statüsünde olduklarının kamuoyu tarafından benimsenmesi için konu sürekli gündemde tutulmalıdır.

KEİG Platformu

Haziran 2014

ⁱ Bu metin hazırlanırken yararlanılan kaynaklar:

Dilek Hattatoğlu (2000) "Ev Eksenli Çalışan Kadınlar ve Sosyal Örgütlenme", Birikim, Sayı 140.

<http://feministatolye.org/index.php/morbolge/sozluk/84-evksenlicalisma>

Adnan Celik (2008) Ev Eksenli Çalışan Kadınlar ve Kulp Örneği, Bianet. <http://www.bianet.org/bianet/siyaset/104147-ev-eksenli-calisan-kadinlar-ve-kulp-ornegi>

http://www.tepav.org.tr/upload/files/haber/1305894725-5.GUL_ERDOST_Kadinlar_Neden_Ev_Eksenli_Calisiyor.pdf

Şahin Metin (2011) Kayıt dışı İstihdam ve Esnek Üretim Sürecinde Kadın Emeginin Durumu: Türkiye’de Ev-Eksenli Çalışma, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Uzmanlık Tezi.

Sosyalist Feminist Kolektif (2011) "Ev Eksenli Çalışma Görülüyor!" <http://www.sosyalistfeministkolektif.org/kadin-emeği/50-kadin-emeği/87-ev-eksenli-calisma-gorulmuyor.html>

Gülcan Kacan (2011) "Ev Eksenli Çalışma, Çalışanlar ve Yasal Haklar" <http://www.slideshare.net/Nazikisik/gulcan-kacan-kamu-kesimi-ve-eksenli-calismacalisma-grubu-sunumu031211>

Bilge Coban (2013) "Bir üretim mekanı olarak 'aile'", Evrensel, <http://www.evrensel.net/haber/74087/bir-uretim-mekani-olarak-aile.html>

IMECE Kadın Dayanışma Derneği

Doğan Keskin (2011) "Evden Çalışanların Adı Yok", Bianet, <http://www.bianet.org/bianet/toplum/128161-evden-calisanlarin-adi-yok>

Doğan Keskin (2009) "Ev eksenli çalışanlar ve sorunları", Radikal, http://www.radikal.com.tr/yorum/ev_eksenli_calisanlar_ve_sorunlari-963401

Kadriye Bakırcı(2002) Dünyada Evde Çalışmada Hukuksal Koruma Sistemleri ve Mevzuatı- İktisat Dergisi- Sayı: 430,.

Reyhan Atasü-Topçuoğlu (2010). Kapitalizm ve Ataerkillik Enformel Alanda Nasıl Eklemlenir? Bilinçli Saklama ve Saklayarak Değersizleştirme Mekanizmalarının Ev Eksenli Çalışmada İşleyişi. Derl.: Saniye Dedeoğlu ve Melda Yaman Öztürk), Kapitalizm, Ataerkillik ve Kadın Emegi: Türkiye Örneği içinde, 79-132.